

ACC. N:o R M. 16593: 1-7.

Landskap: Skåne Upptecknare: Birger Åstrand
Härad: Lund Berättare: Oscar Olson, Lund
Socken: Lund Berättarens yrke: Typograf
Uppteckningsår: 1966 Född år 1895 i Lund

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Typografminnen. s. 1-7.

(eft. omme.
fr. lista; se
rundskrivelser)

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 16593:/.

FOLKLIVS.
ARKIVET

LUND

Jag gick i skolan 1902-1908: sex år. Det sjunde året var frivilligt, men jag ville inte. Jag slutade. Det var dumt, det. Senare ångrade jag och fick bättra på min bristfälliga bildning på aftonskola.

Mitt fösta arbete efter skolan bestod i att hjälpa en ölutmörare - far var anställd vid bryggeriet. Det var ett rätt tungt jobb för en pojke, och arbets-tiden kunde bli ganska lång ibland, i synnerhet de dagar vi for ända till Bjäred. På hösten fick jag ett vikariat som springpojke hos en specerihandlare, men det varade inte så länge. Min bror var på Arbetsförmedlingen, och han kom med ett bättre förslag. Jag fick plats som springpojke hos Håkan Ohlssons i stället.

Jag var springpojke i två år. 1910 fick jag erbjudande att börja som iläggare i tryckeriet. Egentligen var jag lite tveksam, helst hade jag nog velat läsa någonting, studielusten hade vaknat. Men det blev aftonskola, och iläggare på dagarna.

Jag var iläggare t.o.m. år 1911. Januari 1912 kom jag i lära. Nu efteråt tycker jag nog, att mina år som iläggare var mina hundår här i livet. Det var inget särskilt tungt jobb, men besvärligt: man fickstå med krökt rygg hela dagen.

I synnerhet de gånger vi körde Bibeln. Att få det tunna bibelpapperet rätt i

maskinen fordrade vana, i synnerhet som arken var 32-sidiga och alltså ganska stora. Inte var man mycket värd som ~~läggarepojke~~ heller. En spark eller en örfil fick man utan vidare om man la i snett, så att arket gick in i valsarna och tryckaren fick stanna pressen för den sakens skull.

Men så kom jag så småningom i lära som sättare. Kontrakt och sådant existerade inte, lönen var till att börja med ungefär fem kronor i veckan första året för att stiga till sexton kronor sista året, och lärlingstiden var fyra år. Jag kan inte säga, att lärlingstiden var så effektiv ur utbildningssynpunkt, på så sätt att man fick syssla med så mycket annat än sättning. Det var inte så mycket att springa ärenden - springpojke fanns ju - eller att kila efter öl till de äldre och sådant. Men man fick dra korrektur, och det stal en massa tid. Gamla tiders korrekturpressar var ju så långsamma att arbeta med, och satsen skulle skjutas in, kolumnsnöret tas bort och sen sättas på igen osv. och allt det där tog en väldig tid. Man kunde få stå hela dagar och dra korrektur, sida upp och sida ner.

Så blev jag utlärd. Något speciellt firande ~~meddelade~~ för den sakens skull var det inte. Jag ~~aldrig~~ har förresten inte "firat" så mycket i mina dagar, jag dricker inte sprit och har aldrig gjort. Men det förekom visst att man gjorde: det fanns de som drack både före, efter och under arbetstid. Men därför vill jag inte säga, att spritkonsumtionen gick till några överdrifter.

ACC. N.R M. 16593:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En del sättare hos Håkan Ohlssons blev specialiserade. Håkan Ohlssons är ju ett akademiskt tryckeri, och där trycks många avhandlingar. Själv hörde jag till dem som fick sätta avhandlingar på främmande språk. Vi lämnade författaren ett par sidor i taget, i långa spaltkorrektur för läsning. Det första korrekturet, nollkorrekturen, läste sättaren själv. Det kunde gå ganska många korrektur innan en avhandling blev klar. Jag har hört en historia om en sättare hos Ohlssons för många år sedan, som lyckades sätta en avhandling på engelska utan ett enda korrfel till författaren. Inte heller doktoranden ändrade en rad i det ursprungliga manuskriptet. Han och sättaren skjöldes säkert med ömsesidig högaktnings.

1918 arbetade jag tre månader på Folkets Tidning. De hade en sättmaskin som gått sönder, och för att klara produktionen fick de låna en sättare från Håkan Ohlssons. På det sättet hjälpte boktryckarna varandra förr i världen. Där fick jag se den originelle von Bülow, FT:s chefredaktör. Ja, egentligen var det inte mycket man såg av honom, för det mesta hörde man bara rösten i talröret i väggen. von Bülow var som sagt en originell man. Bl.a. var han lidelsefullt intresserad av svamp. En maskinsättare på tidningen delade detta intresse, och han fick ibland följa med Bülow ut och plocka. En dag kom Bülows order i talröret: maskinsättaren skulle följa med ut till Böckeberg och svampmarkerna. "Finns ingen möjlighet, menade sätterifaktorn, "här kan inte avvaras en man just nu." Ett vrål från Bülow i talröret, och maskinsättaren fick

ACC. N:o R M. 16593:4.

4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gå medan sätterifaktorn fick sätta sig vid sättmaskinen!

Så kom jag tillbaka till Håkan Ohlssons igen och fortsatte med avhandlingarna. Men tekniken ändrar sig med åren. Håkan Ohlssons köpte fler och fler sättmaskiner, och vi sättare satte allt mindre för hand. Slutligen var vi strängt taget om brytare av färdig maskinsats. Det här säger jag inte för att klaga. Tvärtom: det gamla sättet att sätta för hand var utomordentligt ansträngande och tidsödande, och maskinsatsen är en välgärning. Numera är det strängt taget bara matematisk sats som handsätts. I samband med maskinsatsens seger ändrades även avlöningsprinciperna. Handsättarna hade alltid ackord. Som "ombrytare" fick man timpeng.

Med sättmaskinens seger har ~~gj~~ även sätteriinredningarna ändrats. De stora dammsamlande sk helkasterna är borta, och skönt är det. De var bara tunga, ohanterliga och smutsiga. Håkan Ohlssons passade på att modernisera 1938. Det året var det nämligen strejk, och den tiden det inte arbetades passade boktryckaren på att bygga om lokalerna. Den strejken gav verkligen ingenting ekonomiskt, men den förde i alla fall med sig att jag och många med mig fick den schönaste semestersommar vi haft i hela vårt liv!

Arbetskläderna på vårt tryckeri var förr i världen lång rock och skjorta med

Krage och slips. När man gick hem tog man av ~~kavajen~~ rocken och tog på kavajen. Men det har ju ändrats. Delsista åren jag arbetade var det egentligen bara de sk gubbarna som använde långrock.

Arbetstiden var följande förr i världen:

Vi började klockan 7. Mellan 8.30 och 9.00 ~~hade~~ hade vi frukost. Så arbetade vi från kl 9 till kl 18.30 med paus för lunch mellan kl 12 och kl 13.30. Lördagar arbetade vi till kl 14.

Som lärling hade vi nästan aldrig övertid. Men som sättare fick vi det ofta. Det var tack vare doktorsavhandlingarna, åtminstone till allra största delen. De var ju alltid sent ute, och alla skulle vara färdiga samtidigt. 1918 firade Universitet 150-årsjubileum. Då hade vi permanent övertid från maj till september - vi fick faktiskt be oss fria om vi ville slippa övertid.

Semester var till att börja med en vecka per år. Semesterersättningen drogs på lönen under året. Senare blev det två veckor - en vecka som vi sas betalade själva och en vecka då vi fick betalt utan att arbeta. Men därefter reglerades även semesternx genom avtal.

Vad man gjorde på semestern är inte lätt att säga. De flesta hälsade väl på

ACC. N.R M. 16593:6,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

släktingar och vänner, men jag vet att många typografer hade koloniträdgård, och där la de sin semester.

Tekniska nyheter har jag redan talat lite grand om, vi har ju berört hur jag övergick från att vara sättare till att mer och mer bli ombrytare. Håkan Chlsson, den gamle, var stundom lite dramatisk. Tryckeriet hade köpt två stycken nya sättmaskiner, och boktryckaren kom in i handsätteriet: "Mina vänner," ropade han, "handsätteriet går mot sin död!". Men det gjorde det nu inte riktigt i alla fall. Dels tror jag man väntade sig alltför mycket av sättmaskinerna, dels ändrade ~~sig~~ sig ju hela produktionen, så handsättarna fick nya arbetsuppgifter. Och framför allt: man fick alltmer arbete. Konsumtionen av trycksaker ökar ju bara för vart år som går.

Så var det lönen. Alla, eller nästan alla, av de yngre typograferna var ungkarlar. Och då gick det ju ganska bra att klara sig. Men stor var inte lönen. I synnerhet inte sen man gift sig. Nu gifte jag mig under de värsta krisåren på 30-talet. Då decimerades personalen med 1/3 och lönen minskades med 10%, för boktryckaren ansåg sig inte ha råd att betala mera. Man kankanske säga som så, att när jag var ung var lönen relativt bra jämfört med andra yrkesgrupper, sedan sackade typograferna efter något, för att nu har kommit i kapp löneutvecklingen igen.

ACC. N:R M. 16593:2

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Men helt oberoende av lönen var man stolt över sitt yrke förr i världen. Man kände sig som den andliga odlingens förmedlare. Och när man verkligen satte för hand, tyckte man att man utövade ett kvalificerat hantverksyrke. Många typografer höll hårt på sitt yrke och klädde sig som halvt herremän, med vit skjorta, mörk rock, käpp och hatt.

Men levnadsförhållandena i övrigt var skälig enkla. Bostäderna var inte bättre än andra arbetares. Själv känner jag en arbetskamrat som bodde med fem barn i ett rum och kök.

Någon aktiv fackföreningsman har jag inte varit, men jag var i många år sekreterare i vår personalklubb. ~~Eiglen~~ ~~Karl~~ har alltid varit min stora glädje och jag har ofta uppträtt både på våra egna fester och på Typografförbundets stora årsmötens. På de festerna var det roligt förr i världen! Det var revyer och uppträden och dans och middag. Festerna var faktiskt bättre förr - så det är inte allt som förbättrats med åren.